

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Національна бібліотека України для дітей

**Промоція української мови та літератури
Національною бібліотекою України для дітей**

(аналітична довідка за результатами локального соціологічного
дослідження)

Київ – 2024

УДК 027.625:001

П 81

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко.
Укладачі: О.Б. Петренко, Є.Ю. Лідерман.
Літературний редактор В.В. Зеленська.

Промоція української мови та літератури Національною бібліотекою України для дітей: аналітична довідка за результатами локального соціологічного дослідж. / Нац. б-ка України для дітей ; уклад. О. Б. Петренко, Є. Ю. Лідерман; ред. В. В. Зеленська. — Київ: НБУ для дітей, 2024. — 25 с.

В аналітичній довідці узагальнено результати локального соціологічного дослідження «Промоція української мови та літератури Національною бібліотекою України для дітей», а також, як ресурси та діяльність бібліотеки в умовах війни сприяють популяризації, розвитку та функціонуванню української мови. Оприлюднено реальні результати ставлення користувачів бібліотеки до української мови та літератури, її використання у повсякденному житті.

© Національна бібліотека України для дітей

У сучасному українському суспільстві питання забезпечення всебічного розвитку та функціонування української мови як державної набуло особливого значення і є ключовим завданням на шляху зміцнення національної ідентичності та єдності. Ухвалене Кабінетом Міністрів України розпорядження від 15 березня 2024 року № 243-р «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року» визначає стратегічні напрями та практичні завдання для утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя.

Серед основних пріоритетів Програми – формування позитивного ставлення до української мови, а також забезпечення широкого доступу до якісної україномовної літератури. Документом зафіксовано, що українська мова — це мова надання публічних послуг. До 2030 року 100 відсотків держслужбовців та посадових осіб мають володіти державною мовою відповідно до вимог Українського правопису й інших стандартів, визначених Національною комісією зі стандартів державної мови, та надавати нею публічні послуги і здійснювати публічні комунікації. Крім того українська має стати основною мовою спілкування у побуті. Для цього необхідно задовольнити приватні культурні потреби україномовним якісним культурним продуктом, частка якого має значно збільшитись, щоб до 2030 року 80% українців у родині та побуті розмовляли українською.

Одним із ключових суб'єктів реалізації завдань є бібліотеки, що слугують платформою для популяризації читання, культурної просвіти та виховання любові до рідної мови з раннього віку. Сучасна бібліотека повинна не лише відповідати викликам часу, але й пропонувати нові підходи до популяризації української мови та літератури. Національна бібліотека України для дітей (НБУ для дітей) відіграє провідну роль у цьому, адже саме вона є осередком, що формує читацькі звички молодого покоління, рекламує українську книгу та створює умови для розвитку мовної грамотності.

У межах реалізації Програми Національною бібліотекою України для дітей (далі – Бібліотека) у 2024 році було проведено локальне дослідження «Промоція української мови та літератури Національною бібліотекою України для дітей». Передбачалося з'ясувати, наскільки ефективними є вже існуючі програми та заходи, які саме форми роботи найбільше приваблюють користувачів, і що можна зробити для посилення інтересу до української літератури.

Мета дослідження – проаналізувати діяльність НБУ для дітей, спрямовану на популяризацію української мови та літератури серед юних користувачів, вивчити ефективність заходів і їхній вплив на читання дітьми української літератури та використання української мови.

Завдання локального соціологічного дослідження:

- дослідити ефективність різних форматів заходів (виставки, майстер-класи, конкурси тощо);
- отримання реальної картини зацікавленості користувачів бібліотеки до читання книг українською мовою;
- виявити тенденції щодо забезпечення функціонування державної мови в НБУ для дітей;
- вивчити самооцінку рівня володіння державною мовою учасниками дослідження;
- використання української мови у повсякденному житті.

Об'єкт – користувачі-діти, батьки, бібліотекарі бібліотеки.

Предмет – вживання української мови користувачами та працівниками бібліотеки.

Дослідження відбувалося шляхом аналізу діяльності бібліотеки з промоції української мови та літератури серед користувачів та анкетування.

Національна бібліотека України для дітей є промоутером українського слова і відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування та популяризації української мови, україномовних видань вітчизняних видавництв серед користувачів-дітей. Бібліотека володіє значним інформаційним ресурсом щодо забезпечення реалізації державної політики з формування національної ідентичності підростаючого покоління юних українців. Станом на початок 2024 року в бібліотеці нараховувалося 501,11 тис. примірників документних фондів, з яких 426,53 тис. примірників склали книги, 51,87 тис. прим. – періодичні видання, 22,19 тис. прим. – аудіовізуальні видання. Видань українською мовою у бібліотеці нараховувалося 214,78 тис. примірників. У фонді бібліотеки ще знаходиться значна кількість російськомовних видань (53%), але вони зберігаються у окремому приміщенні. У відкритому доступі для відвідувачів пропонуються україномовні видання, література іноземними мовами та мовами корінного населення і національних меншин (спільнот) України.

Дерусифікація бібліотечного фонду НБУ для дітей, що розпочалася у 2022 році після широкомасштабного вторгнення росії на територію України, продовжувалася і протягом 2024 року. Так, станом на 01.10.2024 року з фонду було вилучено 11 894 примірники документів, з яких російською мовою – 10 943 прим., що становить 92 % від загальної кількості вилучених книг.

Бібліотека активно оновлює бібліотечний фонд українською книговидавничою продукцією. Тільки за три квартали 2024 року до фонду бібліотеки надійшло 5 620 примірників документів:

- українською – 4 647 прим. (82,69 %)
- іноземною – 683 прим. (12,15 %)
- російською – 290 прим. (5,16 %)

Загальний фонд Національної бібліотеки України для дітей станом на 01.10.2024 становить 494 834 примірників документів:

- українською – 218 537 прим. (44,2 %)
- іноземною – 23 633 прим. (4,8 %)
- російською – 252 439 прим. (51,0 %)

Бібліотека володіє потужними електронними ресурсами: обсяг власних баз даних на 01.01.2024 року становив 483,95 тис. записів; функціонує змістовний вебсайт бібліотеки; 10 блогів, сторіни у соціальних мережах. Обсяг електронної бібліотеки у відкритому доступі становить 2130 прим. документів. Основу «Електронної бібліотеки НБУ для дітей» складають оцифровані видання – шедеври української книжкової культури періоду другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Серед представлених книг твори класиків української літератури Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Леоніда Глібова, Івана Франка, Бориса Грінченка, Катрі Гриневичевої, Василя Тодосіва, Спиридона Черкасенка, Марійки Підгірянки, Олени Пчілки, Бориса Антоненка-Давидовича, Наталі Забіли, Оксани Іваненко та інших. Відвідувачі сайту можуть прочитати і чудові україномовні переклади світової літератури знаних майстрів перекладу Івана Франка (Гете Й. В. «Герман і Доротея»), Івана Труби (казки Г.Х. Андерсена), Михайла Кривинюка (Уайльд О. «Щасливий принц»; Санд Ж. «Дуб-говорун»), Романа Завадовича (твори В. Буша). На сьогодні невідоме справжнє ім'я Василя В-ра (або В. В-ра), але його переклади ще й досі читають українські дітлахи (Свіфт Д. «Подорож Гулівера до краю великанів»). Представлені в електронній бібліотеці й оцифровані навчальні видання «Українська граматка до науки читання й писання / зложив Б. Грінченко. — Київ : Криниця, 1917», «Кротевич Л. Читанка друга малим читачам / Л. Кротевич. — Київ : Спілка, 1923».

Вебсайт, блоги, сторінки у соціальних мережах бібліотеки ведуться державною мовою та популяризують українську мову, твори та творчість дитячих письменників України та зарубіжжя.

На сайті бібліотеки в межах корпоративного проєкту бібліотек України для дітей «Кращі інтернет-ресурси від Української асоціації працівників бібліотек для дітей» користувачам-дітям та організаторам дитячого читання пропонуються ретельно відібрані й перевірені джерела різноманітної тематики серед яких інформація для тих, хто вивчає українську мову «Мови світу. Українська мова» та «Вчителю-предметнику. Мови».

У рубриці «ІнфоТека для дітей» у розділі «Мова – душа народу» зібрано та пропонуються інформаційні джерела з історії української мови та її вивчення. Одним із найвідвідуваніших розділів сайту є «Вірші про українську мову» – добірка творів українських поетів про красу рідної мови.

З матеріалами, що популяризують творчість дитячих письменників України, користувачі знайомляться через проєкти «КЛЮЧ (Краща Література Юним Читачам)», «Коло читання. Золота колекція української дитячої літератури», «Віртуальні книжкові виставки», «Почитайко» та інші. Ці проєкти добре відомі нашим відвідувачам – поціновувачам українського художнього слова.

Протягом 2024 року користувачі бібліотеки регулярно переглядали сайт, а саме сторінку «Мова – душа народу», а також мультимедійну презентацію «Барви рідного слова в мовному намисті України», яку фахівці відділу довідково-інформаційного обслуговування підготували до Дня української писемності та мови.

Онлайн-проект «Словничок методиста», який започатковано у 2023 році, спрямований на удосконалення сучасної професійної термінології українською мовою та ознайомлення з нею фахівців-бібліотекарів. У ньому представлені 64 визначення сучасних бібліотечних термінів іншомовного походження, які сьогодні широко використовуються у роботі та запропоновано варіанти їхніх назв українською мовою. Рубрика також розміщена у соцмережах, де спонукає користувачів-бібліотекарів до діалогу (коментувати, пропонувати свої варіанти перекладу українською мовою форм роботи, ділитися досвідом тощо).

В ігровій формі на сторінці для дітей «Розвивальний ігротренінг», створеної на основі онлайн-сервісу LearningApps.org, постійно публікуються інтерактивні матеріали (вікторини, кросворди, пазли), що допомагають дітям краще засвоїти прочитане, опанувати нові лексеми української мови для активного слововжитку.

Знайомство з правилами української мови пропонує і цикл інформаційних постерів «Мовні викрутаси», що друкуються у Facebook, Instagram (протягом року 9 публікацій).

Захоплюючим для користувачів бібліотеки став говірковий проєкт про українські діалекти «Не то не – цілою конє», реалізований у 2024 році. У співпраці з письменником Василем Карп'юком, співробітницею відділу діалектології Інституту української мови Людмилою Колеснік, співробітницею відділу діалектології Інституту української мови Іриною Задорожною у межах проєкту було створено три відео-reels про говірки, діалекти, наріччя.

Змістовними для користувачів-дітей щодо освоєння нових слів української мови стали книжково-бешкетні канікули 2024. Адже за три місяці літніх канікул до мовно-змовницького табору зареєструвалося 164 читача. Вони були учасниками 62 книжкових подій, майстер-класів, зустрічей літа емоцій та усі разом прочитали 725 книжок. Діти й батьки «наповнили» чотири мовно-змовницьких банки рідкісними українськими слівцями. Це майже 400 слів: легінь, кептарик, здибанка, чічка, мешти, пундик, крумплі, баняк, когут, копняк, канапка, чеберяти та ін.

У майстерні «Буботун-клуб» за мотивами улюблених книг читачі бібліотеки створили абетку книжкових чистомовок «БуквоГрайка-Вподобайка», яку проілюструвала українська художниця Єлізавета Мартін. За змістом чистомок було створено інтерактивний дидактичний плакат, який озвучили популярні українські письменники, журналісти, музиканти, артисти.

У Міжнародний день рідної мови у 2024 році фахівці бібліотеки організовували креативні заходи, що спонукали дітей до активностей та до розвитку та збереження своєї ідентичності, рідної мови. Протягом року користувачі мали змогу переглянути інтерактивну наочну зону «Душа народу

бринить у слові», на якій представлені нові видання з мовознавства, навчальні посібники, довідники, словники на допомогу вивченню української мови. Вікторина «Мовне асорті» спрямована на знання віршів, прислів'їв та приказок, що присвячені українській мові.

Для дітей молодшого шкільного віку були проведені мовні замороки «Рідної мови шумить джерело». Користувачі послухали легенду про виникнення України та української мови, дізналися цікаві факти про граматику та значення слів, ознайомилися із книгами, представленими на виставці. Захід відвідало 48 дітей.

До 55-річчя української дитячої письменниці та мовознавиці Лесі Мовчун було підготовлено бібліографічне видання «Мовно-літературний калейдоскоп творчості Лесі Мовчун». Посібник вміщує біографічну довідку, список літератури, ресурсів мережі Інтернет, а також кросворд і тестові завдання про життя та творчість Л. Мовчун. Авторка написала майже 100 наукових статей із питань культури української мови, лексикографії та римології, вела радіопередачі «Цікаве мовознавство», рубрику у журналі «Барвінок» «Наш скарб – рідна мова». Її письменницька творчість для дітей багата на вірші, лінгвістичні казки, повісті «Мовна лікарня. Пригоди Лерки Севрючки і цікаві завдання з культури мови», «Цікава розмова про мову», «ГоловоМовки професора Макарончика», «Космічні пухнастики вчать українську», «Два чоботи – пара? Твій цікавий словник фразеологізмів».

Популяризації українського слова сприяють і методичні поради із серії «Великі українці», де вміщені розробки заходів із популяризації кращих зразків вітчизняних класиків української літератури для дітей різних вікових категорій. Методичні матеріали містять систему різноманітних форм і методів популяризації дитячої книги, націлюють працівників бібліотек на підвищення ефективності їхньої роботи з українською книгою, сприяють покращенню роботи з користувачами-дітьми, відіграють позитивну роль у поліпшенні організації роботи з популяризації української мови у дитячих бібліотеках та допомагають бібліотекарям у підготовці заходів до ювілеїв відомих українських письменників. Серія методичних порад «Великі українці» започаткована ще у 2011 році. За цей час видано 21 методичні поради, де представлено творчість 26 відомих корифеїв українського слова, які зробили значний внесок у становлення української літературної мови.

Методичні поради «Слово і доля Василя Короліва-Старого» до 145-річчя від дня народження письменника, видані у 2024 році, осучаснюють і популяризують класику української літератури, зокрема, проводячи паралелі між творами автора і поп-культурою, через ігрові ігри тощо. Методичне видання спрямоване на удосконалення професійних вмінь та навичок роботи з юними користувачами щодо популяризації літературної спадщини Василя Короліва-Старого, а також сприяння зацікавленості юного покоління вивчати його творчість.

Щорічний випуск методичних рекомендацій до Всеукраїнського тижня дитячого читання також сприяє популяризації української дитячої книги та

українського слова. Методичні рекомендації «Дитяча книга у добу героїв» до Всеукраїнського Тижня дитячого читання – 2024 у розроблених новітніх ігрових формах (у матеріалах є книжкові руханки, ігри, онлайн- та офлайн-активності тощо) звертають увагу дітей на класичні твори, мотивують читати українські книги у різних бібліотечних просторах.

У контексті сучасної мовної політики в Україні щодо забезпечення якісного функціонування державної мови, із метою підвищення рівня володіння українською мовою працівників бібліотеки, посиленню їхньої мотивації щодо спілкування українською мовою в повсякденному житті в НБУ для дітей було створено розмовний клуб «Спілкуємось українською».

Базовий принцип роботи клубу – поетапне входження в україномовне середовище, а основою методу є живе спілкування. Досвід роботи розмовного клубу, учасниками якого стали працівники бібліотеки, показав, що була підвищена комунікація, яка стала корисною як для щоденної професійної практики, так і для послуговування українською мовою у повсякденному житті.

Важливим кроком у розвитку мовної культури працівників бібліотеки та усвідомлення ними цінності української мови є їхня постійна щорічна участь у написанні Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності. До написання цього річного Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності «Магія голосу» долучилися й працівники бібліотеки.

Питання використання української мови нерозривно пов'язано з національною безпекою, особливо в нинішніх умовах російсько-української війни. До Дня українського козацтва та Дня захисників і захисниць України було проведено майстер-клас «Пишемо українською мовою» за участю Анжеліки Корнієнко – каліграфа, автора видань «Українські прописи для всієї родини», «Василь Чебаник. Графіка української мови. Рутенія». Учасниками каліграфічного письма українських літер стали учні-дев'ятикласники.

Першому друкованому українському буквареві приурочений захід «Аз, буки, бери буквар в руки» для користувачів молодшого шкільного віку. Адже саме у 2024 році виповнилося 450 років із часу виходу першого друкованого «Букваря», виданого Іваном Федоровим у Львові. На захід, приурочений цій події, завітала письменниця ІнгіГерда, авторка першої абетки, виданої шрифтом «рутенія», що наповнений глибоким символізмом. Діти із задоволенням пропонували свої версії схожості букв на різні предмети та слухали вірші у виконанні авторки зі «Смачненької абетки».

До Дня української писемності та мови для третьокласників було проведено літературний воркшоп «Світлиця слова у безмежжі часу» під час якого 38 учнів ознайомилися з книгами про мову та писемність, що були представлені на виставці. Користувачі дізналися про найцікавіші факти про українську мову, пройшли тест на знання рідної мови, а на завершення в поєднанні з танцювальними рухами повторили українську абетку під анімаційне відео на пісню «Реп про мову» з мультсеріалу «Книга-мандрівка. Україна».

Ставлення дітей та молоді до української мови, усвідомлення важливості мови в особистому розвитку відстежувалося під час онлайн-опитування «Рідна

мова в серці з ранніх літ», яке проходило протягом жовтня 2024 року. Онлайн-анкету заповнили 114 респондентів жіночої статі (66,0 %), чоловічої (34,0 %), різних вікових категорій, серед яких діти та молодь становили 76,3 %. Для 96,0 % респондентів рідною мовою є українська мова, але розмовляють удома рідною мовою 83,0 %. У громадських місцях, зокрема в бібліотеці, українською послуговуються 77,0 %, у школі – 87,6 %.

У колі друзів спілкуються українською мовою 77,8 %, намагаючись навіть із російськомовними приятелями нею розмовляти. У соцмережах респонденти загалом спілкуються українською мовою – 83,8 % відповідей, а 95,0 % респондентів повідомили, що саме українською мовою краще сприймають інформацію в інтернеті, 90,3 % респондентів читають книжки українською мовою. Переконані в тому, що бібліотеки мають безпосередній вплив на краще засвоєння української мови 89,5 % респондентів. Такі позитивні відповіді респондентів щодо вжитку української мови характерні саме для онлайн-респондентів.

Розширенню можливостей бібліотечного простору для читання, освоєння українського слова, вільному доступу до української книги у 2024 році сприяв впроваджений грантовий проєкт «Бібліотека – всесвіт дитячої безпеки» за програмою фонду «Діти в кризі» Міжнародної ради з дитячої та юнацької книги (ІВВУ). За грантові кошти придбано понад 2023 примірника україномовних видань для дітей різного віку та 14 інтерактивних ігор. 902 примірники поповнили фонди дитячих бібліотек України, що постраждали від російської агресії, 1121 книга надійшла у фонд НБУ для дітей.

Впровадження проєкту забезпечило вільний доступ до української книги дітям різного віку. Користувачі-діти отримали безперешкодний доступ до необхідної інформації та читання у будь-якому форматі. Організовано змістовне дозвілля дітей: казкотерапія, ігрова театралізована терапія тощо.

Аналіз заходів із промоції української мови та літератури НБУ для дітей показав системну діяльність бібліотеки із забезпечення функціонування державної мови в сфері культури. В бібліотеці створені всі можливості як для дітей, так і для батьків, щоб володіти державною мовою та опанувати українське слово, ознайомитися з новими творами української літератури. То чи стає це мотивацією до підвищення рівня володіння українською мовою у користувачів бібліотеки, показали відповіді опитування.

Для розрахунку репрезентативної вибірки був використаний імовірнісний метод формування вибірки, яка охопила респондентів фахівців- бібліотекарів, користувачів-дітей та їхніх батьків, які знаходилися в бібліотеці на момент проведення анкетування. Всього було опитано 216 респондентів, з яких респонденти-діти – 98 осіб, респонденти-батьки – 63 особи, респонденти-бібліотекарі – 55 осіб. Якою мовою спілкуються нині наші діти в першу чергу залежить від дорослих – батьків, учителів, бібліотекарів. Тож програмою було передбачено опитування бібліотекарів НБУ для дітей як носіїв державної мови в громадських місцях. Усього в онлайн-опитуванні взяли участь 55 бібліотекарів, жінки – 98,0 %, чоловіки відповідно – 2,0 %.

За віковими категоріями респонденти розподілилися так (див. діаграму 1):

Діаграма 1

Одним із перших запитань анкети бібліотекаря було питання «Чи є українська мова вашою рідною мовою?». Відповіді на яке показали, що 89,0 % бібліотечних працівників вважають рідною мовою – українську, а для решти (11,0 %) рідна мова є інша.

Важливим для популяризаторів українського слова в державній установі є вживання української мови. Мовна практика бібліотекарів у повсякденному спілкуванні відстежується у відповідях анкети на запитання «Якою мовою ви спілкуєтеся: вдома, на роботі, у громадських місцях, у соціальних мережах?» (див. таблицю № 1).

Таблиця № 1

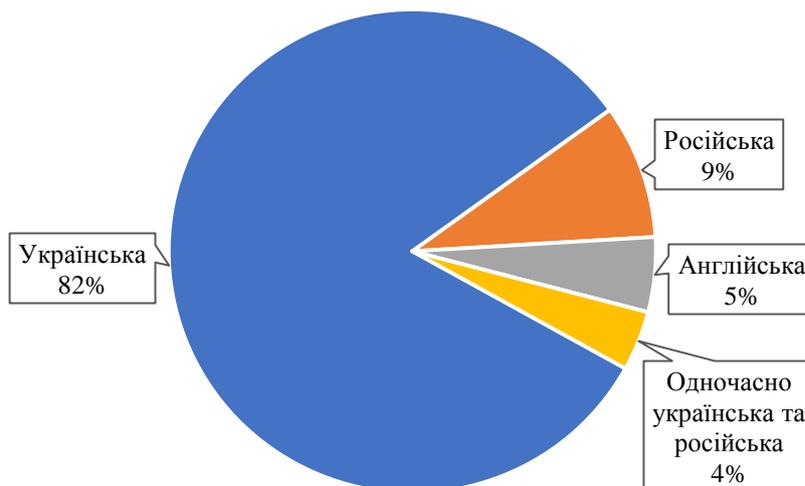
Мовна практика повсякденного спілкування бібліотекарів

Повсякденне спілкування у	Мовні практики повсякденного спілкування у відсотках			
	українською	російською	українською та російською	іншою
вдома	82 %	18 %	-	-
на роботі	98 %	2 %	-	-
у громадських місцях	98 %	-	2 %	-
у соціальних мережах	94 %	-	4 %	2 %

Актуальним для бібліотекарів є питання споживання українського культурного продукту, зокрема читання україномовних книжок, і відповіді на запитання «Якою мовою ви частіше всього читаете книжки?» розподілилися так: українською мовою читає – 82,0 % респондентів, англійською – 5,0 %, продовжують читати російською – 9,0 % респондентів; обома мовами (українською та російською) – 4,0 % (див. діаграму 2).

Діаграма 2

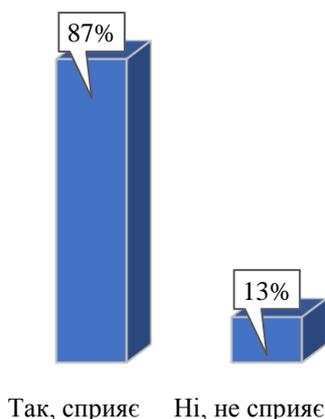
Мова читання книжок бібліотекарями

В умовах повномасштабної війни, як ніколи важливо захищати державну мову, а розширення українського культурного простору, зокрема і дерусифікація книжкових фондів бібліотек значно звужує вплив «русского міра» на українців та створює умови для захисту і всебічного поширення українського слова. Тож, відповіді фахівців на запитання «Чи сприяє дерусифікація книжкових фондів бібліотеки поширенню української мови?» розподілилися так (див. діаграму 3).

Діаграма 3

Ставлення бібліотекарів до дерусифікації книжкових фондів бібліотеки

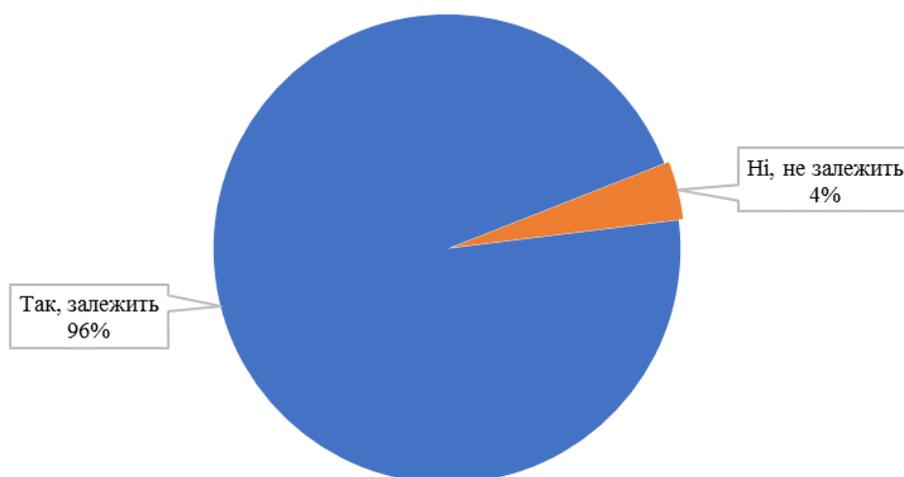

Російська агресія проти України значно вплинула на ставлення бібліотекарів до вживання української мови у спілкуванні. Адже 55 % респондентів повідомили про зміни у їхньому житті щодо обслуговування українською мовою у суспільстві. Так, більшість респондентів, які раніше спілкувалися російською мовою частково або повністю, перейшли на українську: «навіть не розмовляю російською з російськомовними співрозмовниками», «відчуваю несприйняття російської мови, відразу до неї»; «ця мова дратує, викликає гостру негативну реакцію». Деякі російськомовні респонденти відчували на собі осуд громадськості до вживання російської мови у громадських місцях «якщо не розмовляєш українською мовою у суспільстві, то ти – ворог». На 45 % бібліотекарів не вплинула російська агресія на їхнє ставлення до вживання української мови. Адже вони переконані, що збереження національної ідентичності українців напряду залежить від збереження мовної спадщини, тож постійно в житті послуговуються українською мовою. Але є й респонденти, які як розмовляли російською, так і продовжують послуговуватися нею.

І все ж 96 % респондентів-бібліотекарів переконані, що саме вони є рушійною силою популяризації української мови і від їхніх дій залежить розвиток української мови в країні, і тільки 4% респондентів не бачать себе у цьому процесі (див. діаграму 4).

Діаграма 4

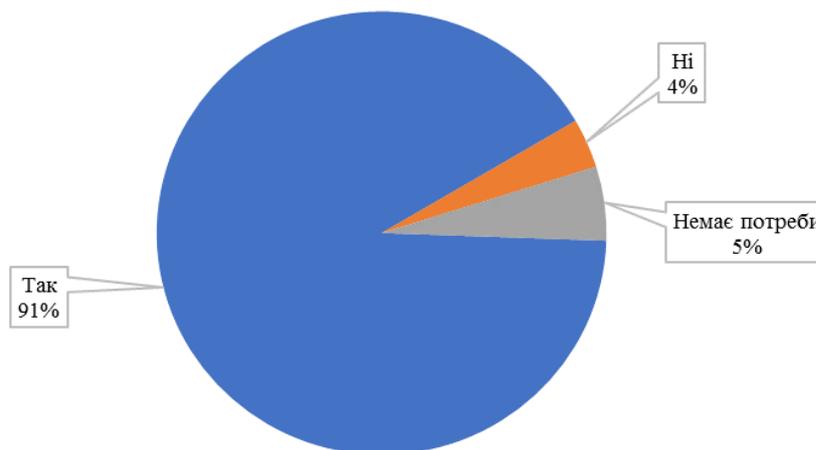
Думки щодо залежності розвитку української мови в країні від кожної людини

Зберігаючи та популяризуючи українське слово, бібліотечні фахівці постійно прагнуть удосконалювати свої знання з української мови. Так, це зокрема підтверджують 91 % бібліотекарів у відповідях на запитання «Чи вдосконалюєте Ви свої знання з української мови?» (див. діаграму 5).

Діаграма 5

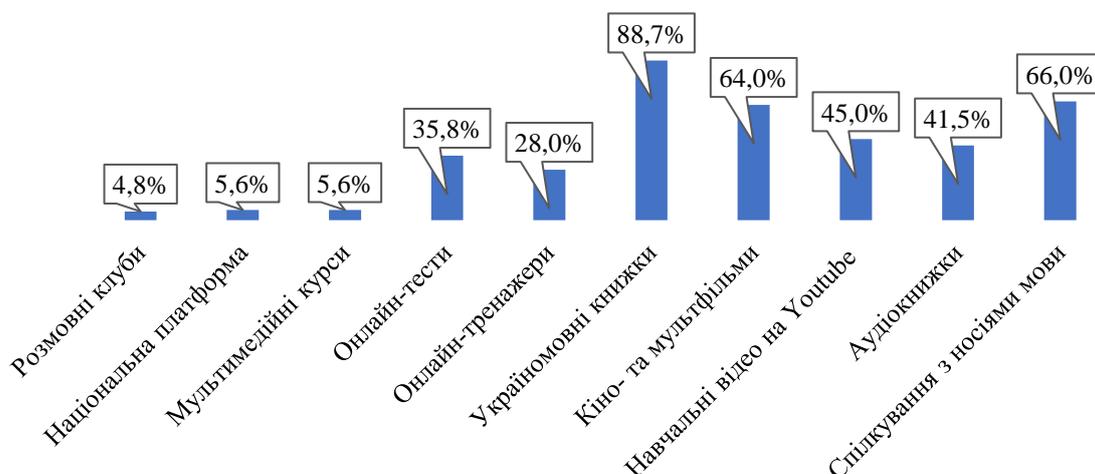
Відношення до вдосконалення власних знань з української мови

Знання з української мови вдосконалюються фахівцями різними способами (див. діаграму 6):

- беруть участь у роботі розмовних клубів з української мови – 4,8 % респондентів;
- використовують Національну платформу з вивчення української мови МКСК – 5,6 %;
- проходять мультимедійні курси з української мови – 5,6 %;
- проходять онлайн-тести – 35,8 %;
- використовують відповідні онлайн-тренажери або мобільні застосунки – 28,0 %;
- читають україномовні книжки за своїми інтересами – 88,7 %;
- переглядають кіно- та мультиплікаційні фільми в українському перекладі/з українськими субтитрами – 64,0 %;
- переглядають короткі навчальні відео на Youtube – 45,0 %;
- прослуховують аудіокнижки українською мовою – 41,5 %;
- спілкуються з носіями української мови – 66,0 %.

Спосіб вдосконалення власних навичок володіння українською мовою

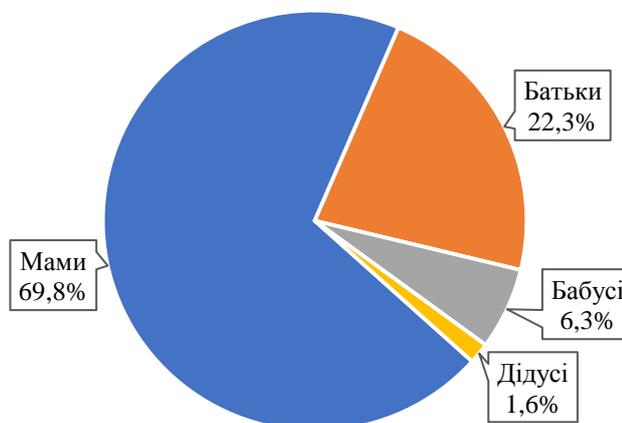
Свій рівень володіння українською мовою бібліотекарі постійно тримають на контролі. І за власними оцінками високий рівень володіння українською мовою мають 60,0 % працівників бібліотеки, середній – 40,0 %.

Стрімке зростання інтересу бібліотечних працівників до опанування української мови підтверджують і відповіді на запитання «Чи бажаєте ви покращити свої навички спілкування українською мовою?». «Так» висловили 82,0 % респондентів, а відповідь «ні» надали 18,0 % респондентів.

Використання української мови дітьми в суспільстві значною мірою залежить від батьків. Саме мовна поведінка батьків у побуті позначається на дітях. Тож, під час дослідження було проведено анкетування батьків дітей користувачів бібліотеки. Анкету батьків «Рідна мова в ріднім домі» заповнили 63 респонденти: матері – 69,8 %, татусі – 22,3 %, інші члени родини – 7,9 % (див. діаграму 7).

Діаграма 7

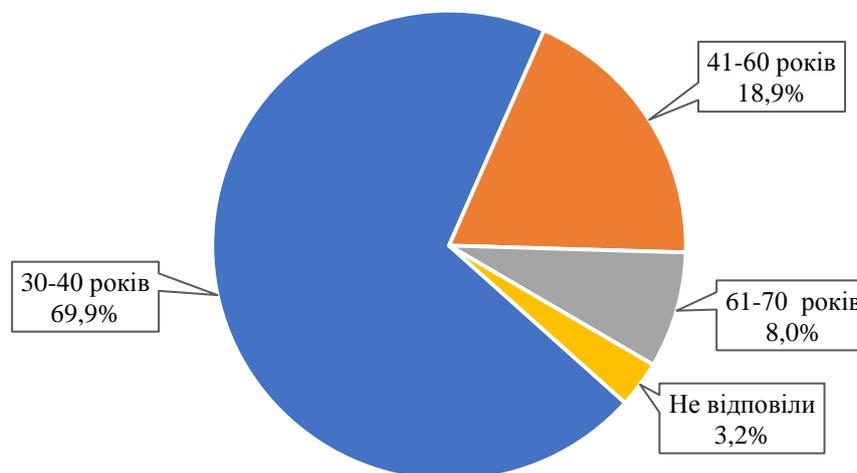
Розподіл респондентів за родинними зв'язками

За віковими категоріями респонденти розподілилися так: 30-40 років – 69,9 %; 41-60 років – 18,9 %; 61-70 років – 8,0 %. Не відповіли на запитання – 3,2 % (див діаграму 8).

Діаграма 8

Розподіл респондентів за віковими категоріями

Мовна ситуація у родинях згідно проаналізованих відповідей респондентів-батьків на запитання анкети «Рідна мова в ріднім домі» виглядає так:

– для більшості батьків рідна мова є українська (90,0 %), російська для 8,5 % респондентів, не визначилися з пріоритетом рідної мови – 1,5 %;

– рідна мова їхніх дітей, на думку 82,5 % батьків, є українська, 12,7 % батьків вважають, що це російська, не визначилися з пріоритетом рідної мови своїх дітей – 3,2 % респондентів і не відповіли на це запитання – 1,6 %.

Мовні практики повсякденного спілкування батьків із дітьми простежуються у таблиці № 2.

Таблиця №2

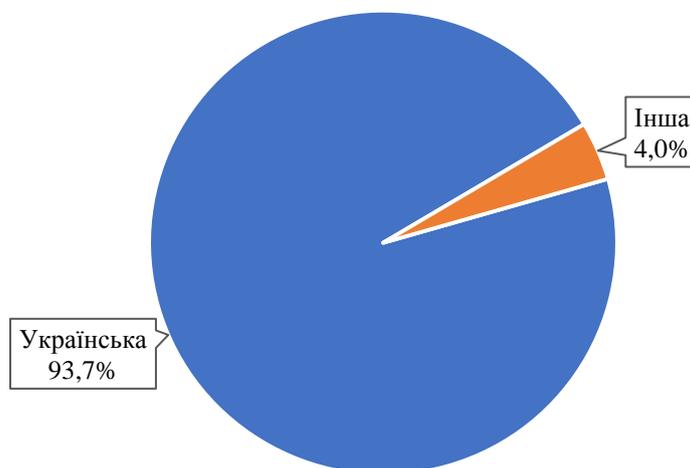
Мовні практики повсякденного спілкування батьків із дитиною

Місце застосування	Мова			Не відповіли %
	українська %	російська %	одночасно українська та російська %	
Вдома	57,2	22,2	20,6	-
У громадських місцях	85,7	3,2	11,1	-
У соціальних мережах	79,4	6,5	7,9	6,2

Сучасне споживання україномовного контенту дітьми показано у відповідях батьків на запитання «Якою мовою частіше всього читає книжки Ваша дитина (або Ви їй читаєте)?» (див. діаграму 9).

Діаграма 9

Мова читання дітьми книжок

Відповідаючи на запитання «Якою мовою з Вами та з Вашими дітьми спілкуються працівники НБУ для дітей?» 87,4 % респондентів-батьків повідомили, що виключно українською мовою, українською і російською – 11,0 %, не відповіли – 1,6 % респондентів.

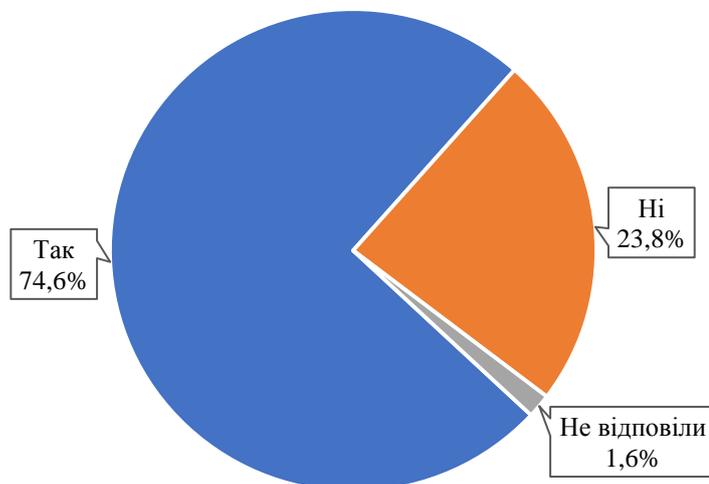
Мова є найважливішим засобом не тільки людського спілкування, а й інтелектуального розвитку особистості. Тож, батькам було запропоновано відповісти на декілька запитань, пов'язаних із діяльністю бібліотеки, відповіді на які відображені в таблиці № 3.

Таблиця № 3

Запитання	Відповіді %	
	Так	Ні
Чи допомагає відвідування бібліотеки та читання україномовних книжок у вивченні української мови?	92,0	8,0
Чи засмучує Вас відсутність на книжкових полицях бібліотеки книг мовою країни-агресорки?	15,9	84,1
Чи відвідуєте Ви разом із дитиною заходи, які проводить бібліотека?	82,5	17,5

Усвідомлюючи, що українська мова є головною ознакою української ідентичності та щоб у майбутньому діти спілкувалися українською, батьки в нинішніх умовах російської агресії проти України кардинально зміцнюють свою мовну культуру. На це, зокрема, вказують відповіді на запитання «Чи вплинула ситуація щодо російської агресії на Вашу мову спілкування?» (див. діаграму 10).

Розподіл впливу повномасштабної агресії на мову спілкування респондентів

У коментарях до відповідей респонденти-батьки писали:

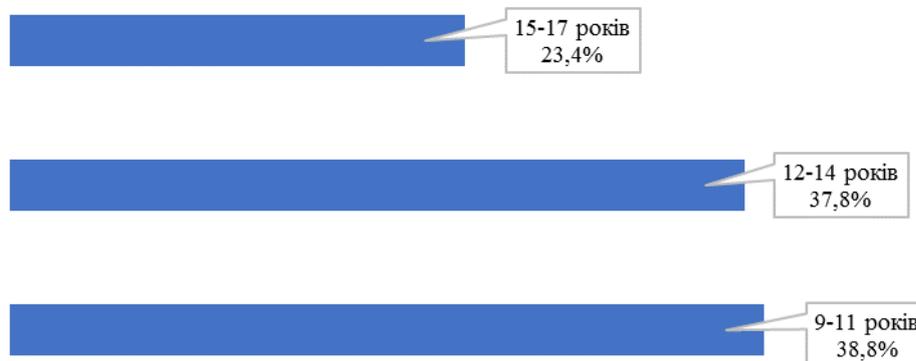
- «я не хочу чути мову агресора»;
- «з'явилося більше поваги до української мови»;
- «почали більше спілкуватися українською вдома»;
- «перейшли на українську мову на роботі»;
- «відмовилися від мови окупанта»;
- «розмовляю українською принципово» і т.д.

Реальну картину ставлення користувачів-дітей бібліотеки до української мови та використання її у повсякденному житті показали відповіді на запитання анкети користувача «Рідна мова в серці з ранніх літ». Запитання анкети були майже ідентичними з попередніми проаналізованими анкетами дорослих респондентів, але з деякими варіаціями.

Анкети заповнили 98 користувачів-дітей бібліотеки. Серед яких дівчатка становили 58,2 %, хлопчики – 41,8 %.

За віковими категоріями респонденти поділилися так: 9-11 років – 38,8 %, 12-14 років – 37,8 %, 15-17 років – 23,4 % (див. діаграму 11).

Розподіл респондентів за віком

Постійно послугами бібліотеки користується 77,6 % респондентів, решта – 20,4 % час від часу.

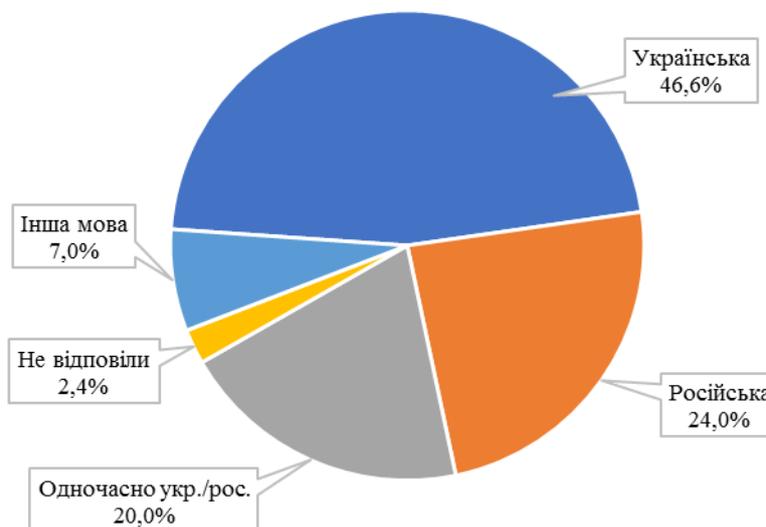
Мова – це код нації, це те, що підкреслює українську ідентичність. І 96,9 % юних респондентів відчувають себе українцями, адже для них рідна мова – українська, ще 3,1% вважають рідною інші мови (азербайджанська, польська, румунська та ін.).

Яка мовна культура юних українців у суспільстві, показали відповіді респондентів-дітей на запитання «Якою мовою Ви спілкуєтеся удома, у бібліотеці, у школі, з друзями, у соцмережах?».

Зокрема, респонденти написали, що для домашніх комунікацій із членами своєї родини вони використовують українську – 46,6 % відповідей, російську – 24,0 %, одночасно обидві ці мови – 20,0 %, іншу мову (азербайджанську, польську, румунську, англійську) – 7,0 %. Не відповіли на це запитання 2,4 % (див. діаграму 12).

Діаграма 12

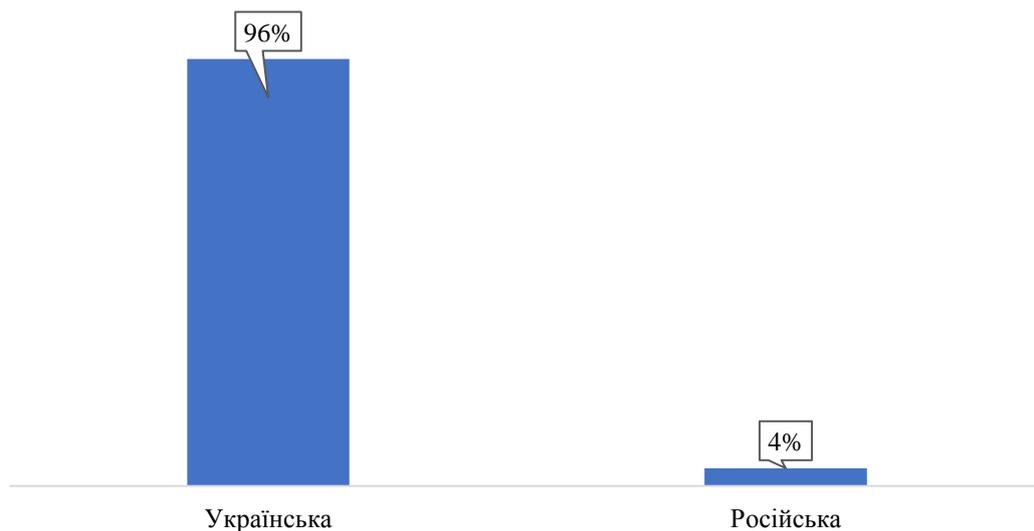
Розподіл респондентів за мовами спілкування вдома

У бібліотеці 96,0 % респондентів-користувачів бібліотеки послуговуються українською мовою, російською – 4,0 % (див. діаграму 13)

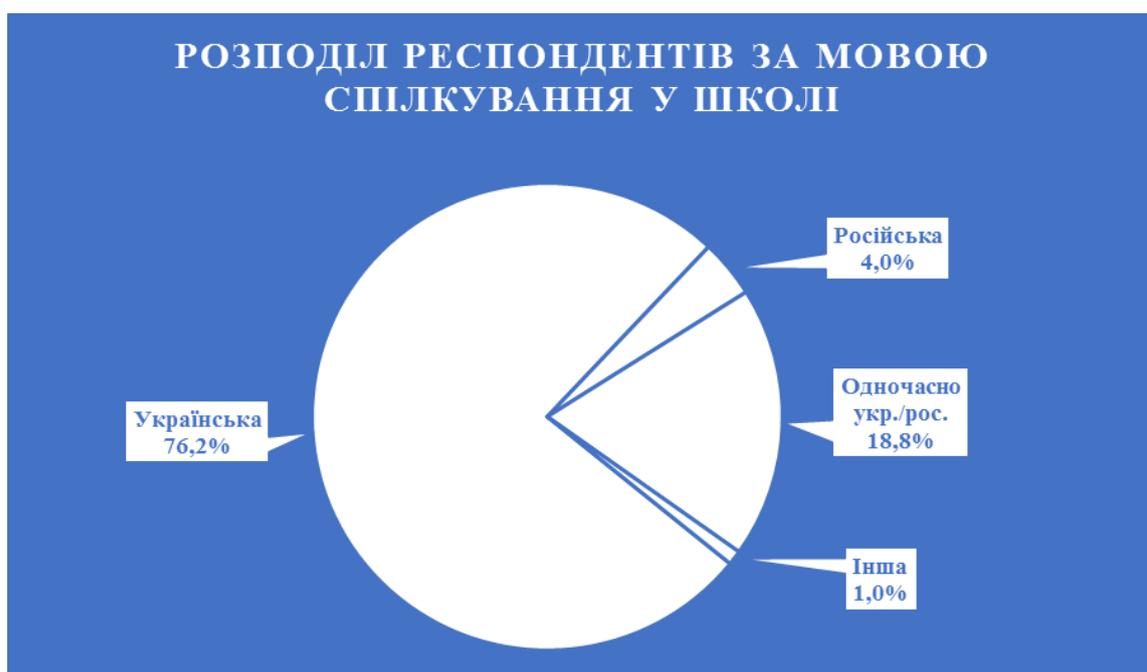
Діаграма 13

Розподіл респондентів за мовою спілкування в бібліотеці

У школі 76,2 % респондентів послуговуються українською мовою, російську та українську одночасно вживають – 18,8 %, російську – 4,0 %, іншу (іспанську, румунську) – 1,0 % (див. діаграму 14).

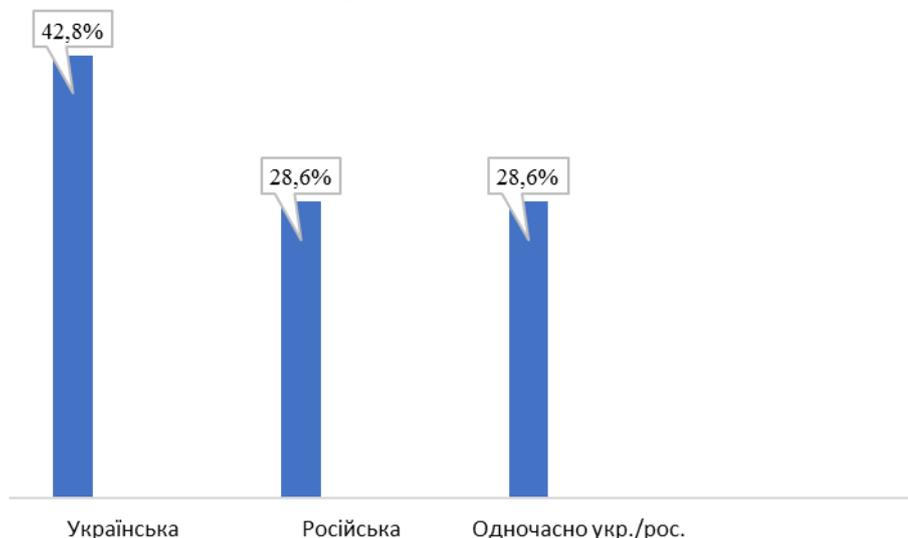
Діаграма 14

У колі друзів українською мовою спілкуються 42,8 % респондентів, російською – 28,6 %, поєднують українську мову з російською – 28,6 % (див. діаграму 15).

Діаграма 15

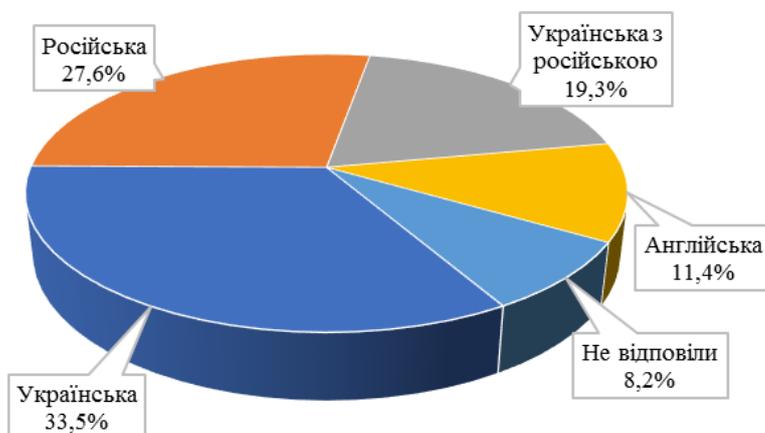
Розподіл респондентів за мовою спілкування у колі друзів

У соціальних мережах українську мову використовують для спілкування 33,5 % опитаних, російську – 27,6 %, українську з російською – 19,3 %, англійську – 11,4 %. Не відповіли на це запитання – 8,2 % респондентів (див. діаграму 16).

Діаграма 16

Розподіл респондентів за мовою спілкування у соціальних мережах

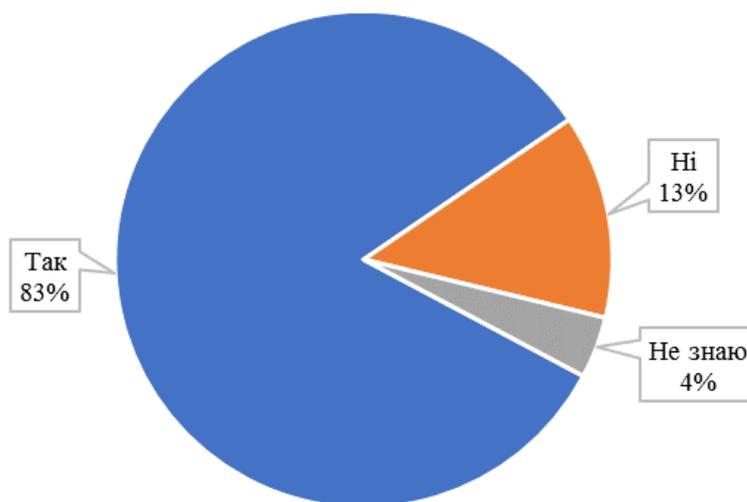

Отже, дані відповіді демонструють, що частина дітей, які вважають українську рідною мовою, у побуті продовжують спілкуватися російською. Хоч деякі з них повідомили, що володіють іншими іноземними мовами і використовують їх у повсякденному житті. Засмучує те, що саме вдома діти найчастіше спілкуються російською або російською та українською порівну. Звичайно на побутове спілкування закон про мову не поширюється, але щоб перебороти двомовність серед дітей, треба, щоб українська стала мовою домашнього спілкування. Там де дорослі повністю послуговуються державною мовою (бібліотеці, школі), діти відповідно спілкуються українською (бібліотеці – 96,0 %, школі – 76,2 %).

Достовірність, зокрема, підтверджують і відповіді дітей на запитання «Чи допомагає Вам відвідування бібліотеки у кращому засвоєнні української мови?» (див. діаграму 17).

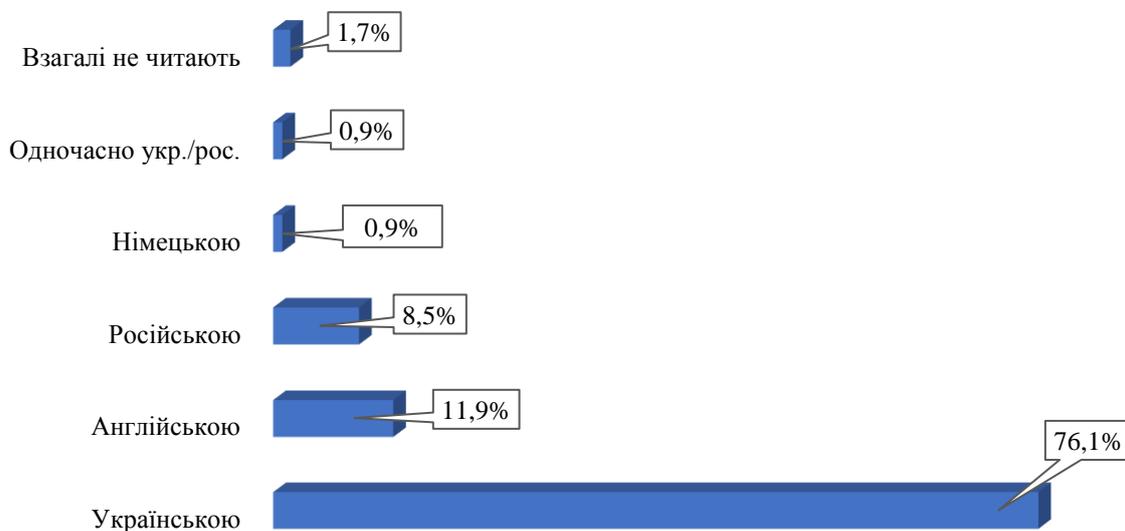
Діаграма 17

Чи допомагає відвідування бібліотеки у кращому засвоєнні української мови

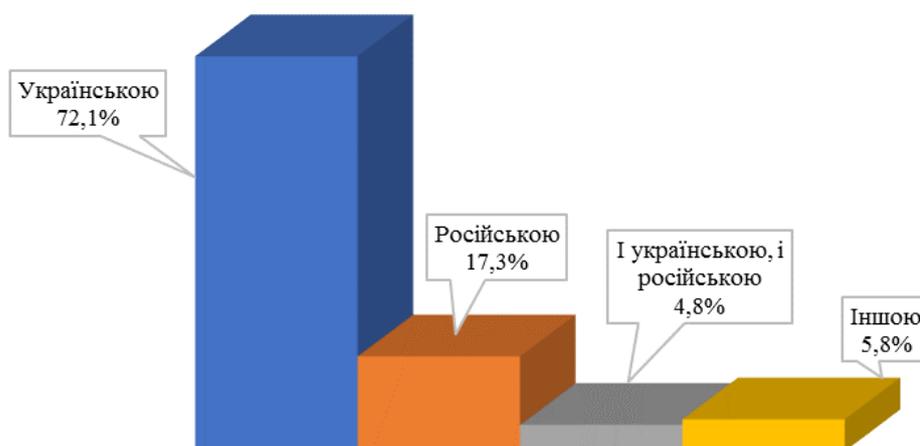
Крім мови спілкування, результати даного опитування продемонстрували ставлення користувачів бібліотеки до російського культурного продукту. Зокрема, 76,5 % респондентів не переймаються відсутністю у відкритому доступі бібліотеки російськомовних книжкових видань. І все ж 23,5 % користувачів засмучені. А книжки найчастіше читають українською мовою – 76,1 % користувачів, англійською – 11,9 %, російською – 8,5 %, німецькою – 0,9 %, обома мовами (російською та українською) – 0,9 %, взагалі не читають – 1,7 % (див. діаграму 18).

Розподіл респондентів за мовами читання книжок

Юні користувачі стали краще сприймати інформацію в інтернеті українською мовою – 72,1 %, російською – 17,3 %, однаково легко обома мовами – 4,8 %, іншою (англійською, румунською – 5,8 %) (див. діаграму 19).

Розподіл респондентів за мовами кращого сприйняття інформації в інтернеті

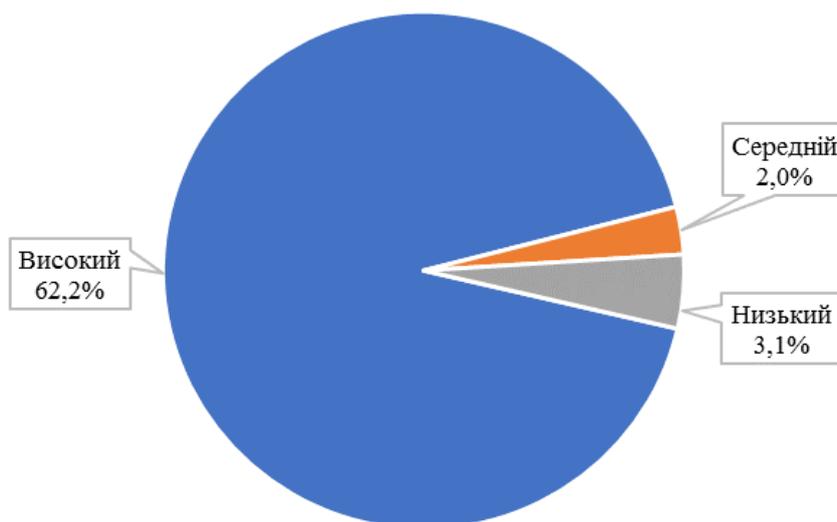
Ставлення до української мови дітьми в суспільстві в умовах російсько-української війни простежуються у відповідях на запитання «Чи вплинула на Ваше ставлення до вживання української мови російська агресія?». На яке відповідь «так» надали 52,0 % респондентів, «ні» – 46,0 %, не відповіли на запитання – 2,0 %.

Бажання покращити свої навички спілкування українською мовою висловили 74,5%, у іншій частині респондентів (25,5 %) інтересу до опанування розмовної української мови не виникає.

Самі ж респонденти-діти свій рівень володіння українською мовою оцінили так: середній – 62,2 %, високий – 32,7 %, низький – 2,0 %, не відповіли – 3,1 % (див. діаграму 20).

Діаграма 20

Розподіл респондентів за рівнем володіння українською мовою

Висновки

Проведене дослідження «Промоція української мови та літератури Національною бібліотекою України для дітей» показало, що українізація у сфері культури згідно Закону України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної», яка передбачає обов'язковість використання української мови та україномовного українського продукту у бібліотеці, значно сприяла поширенню українського слова серед користувачів. Даний Закон України, який працює у країні вже шостий рік поспіль виконується бібліотекою повністю.

Дослідження продемонструвало високий рівень застосування української мови та її популяризації в бібліотеці. Єдиною мовою обслуговування користувачів у бібліотеці є державна мова – українська.

Фахівці бібліотеки постійно удосконалюють свої знання з української мови.

У бібліотеці відбулася очистка бібліотечного простору та інформаційного ресурсу бібліотеки (вилучено з відкритого доступу російськомовний продукт).

Для користувачів-дітей створені всі можливості щодо розширення та опанування нових знань з української мови.

Більшість респондентів-батьків (92,0 %) та дітей (83,0 %) вважають, що бібліотека допомагає у кращому засвоєнні української мови.

Мовна ситуація щодо української мови у респондентів згідно дослідження на сьогодні така:

- рідна мова для більшості респондентів – українська (для бібліотекарів – 89,0 %, батьків – 90,0 %, користувачів-дітей – 96,9 %);
- у повсякденному житті значна частина респондентів-дітей залишається двомовною, на жаль, у приватному спілкуванні вдома, з друзями, в соціальних мережах діти спілкуються російською або обома мовами порівно. Українська домінує при спілкуванні в бібліотеці (96,0 %) та в школі (76,2 %);
- більшість користувачів-дітей оцінюють свій рівень володіння українською мовою як «середній» (62,2 %);
- спостерігається байдужість користувачів до російськомовних книжок (76,5 %);
- діти краще сприймають інформацію українською мовою як в інтернеті, так і під час читання книжок.

Результати дослідження продемонстрували, що діти, які відвідують бібліотеку та читають книжки, є більш вмотивованими українцями.

Проте важливим напрямом, на який потрібно звернути особливу увагу, є використання української мови дітьми в повсякденні. Якщо при читанні літератури більше 76,0 % опитуваних обирають саме україномовні книжки, то в спілкуванні з друзями тільки 42,8 % практично використовують рідну мову, а в соцмережах – 33,5 %. Для того, щоб поліпшити ситуацію, слід розробити додаткові можливості для підвищення рівня володіння українською мовою

користувачами-дітьми і, звичайно, опанування української мови як державної з боку батьків. Тому що від батьків залежить, якою мовою спілкуються діти вдома. Відповідно, ця мова автоматично стає і мовою спілкування з друзями, і в соціальних мережах.

Тому результати дослідження стали підґрунтям для створення нових ініціатив, спрямованих на популяризацію української мови серед дітей і підлітків. Це дослідження має не лише прикладне значення для оптимізації бібліотечної діяльності, але й сприятиме утвердженню української мови як ключового елемента національної ідентичності згідно з державними стратегічними пріоритетами.